

*Шуваєва Є. О.,**аспірантка**Сумського державного університету*

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено актуальну проблему трансформації міграційних процесів та механізмів протидії нелегальній міграції в умовах воєнного стану в Україні. Проаналізовано унікальну ситуацію, що склалася в міграційній сфері України внаслідок військової агресії, яка характеризується двома протилежними тенденціями: зростанням кількості спроб нелегального виїзду громадян України та одночасним значним скороченням присутності нелегальних мігрантів з інших країн на території держави.

На основі актуальних статистичних даних Державної прикордонної служби України встановлено, що щоденно фіксується близько 30 спроб незаконного перетину кордону з боку громадян України, які намагаються залишити країну в обхід встановлених обмежень. Водночас результати спільних перевірок Міграційної служби та правоохоронних органів свідчать про десятикратне зменшення кількості порушників міграційного законодавства серед іноземців порівняно з довоєнним періодом.

У дослідженні детально проаналізовано фактори, що впливають на трансформацію міграційних процесів в умовах воєнного стану. Особлива увага приділена правовим аспектам, зокрема впливу обмежень на виїзд для чоловіків призовного віку, ускладненням у роботі державних органів та змінам у процедурах перетину державного кордону. Розглянуто соціально-економічні чинники, такі як втрата житла та роботи, погіршення економічної ситуації, які створюють додаткові стимули для нелегальної міграції.

Значну увагу в роботі приділено аналізу впливу політичної нестабільності на формування міграційних потоків. На основі даних міжнародних організацій та досвіду європейських країн продемонстровано, як політичні кризи та збройні конфлікти призводять до формування стійких міграційних коридорів, які згодом можуть використовуватися організованими злочинними групами для нелегального переправлення мігрантів.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі впливу воєнного стану на трансформацію міграційних процесів та розробці нових підходів до протидії нелегальній міграції в умовах безпекових викликів. Результати дослідження можуть бути використані при формуванні державної міграційної політики, вдосконаленні законодавства у сфері міграції та розробці практичних заходів з протидії нелегальній міграції.

Практична цінність дослідження полягає у розробці конкретних рекомендацій щодо вдосконалення системи протидії нелегальній міграції в умовах воєнного стану. Запропоновані рекомендації стосуються як удосконалення нормативно-правової бази, так і покращення координації між різними державними органами, відповідальними за контроль міграційних процесів.

Ключові слова: нелегальна міграція, воєнний стан, безпекові виклики, прикордонний контроль, міграційне законодавство, політична нестабільність.

Постановка проблеми. Військова агресія створила безпрецедентні виклики для національної системи міграційного контролю, що вимагає переосмислення існуючих підходів та розробки нових механізмів регулювання міграційних потоків.

Ситуація ускладнюється необхідністю одночасного вирішення двох протилежних завдань: з одного боку – контролю за виїздом громадян України в умовах правових обмежень воєнного часу, з іншого – протидії нелегальному виїзду іноземців на територію держави, що перебуває у стані війни. Додатковим фактором впливу є процес євроінтеграції України, який вимагає адаптації національної системи міграційного контролю до європейських стандартів.

Зазначені обставини обумовлюють необхідність комплексного наукового дослідження трансформації міграційних процесів та розробки ефективних інституційних механізмів протидії нелегальній міграції в умовах нових безпекових викликів

Стан дослідження. Сучасні дослідження міграції, безпеки та геополітики підкреслюють взаємозв'язок між політичною нестабільністю та міграційними потоками. Р. Саква у своїй статті розглядає глобальні політичні зміни і їх вплив на міжнародну міграцію, а О. Буряченко зосереджується на безпекових викликах у геополітичному контексті XXI століття, визначаючи пріоритети для політики безпеки. О. Ровенчак і М. Яворський вивчають міграцію як виклик безпеці на особистісному, національному та глобальному рівнях.

Документи, такі як Постанова Кабміну про перетин кордону та дані Державної прикордонної служби України, відображають правові та практичні аспекти контролю міграції в Україні, зокрема в умовах конфлікту. Війна і політична нестабільність значно впливають на міграційні потоки, підвищуючи рівень злочинності, пов'язаної з нелегальним переправленням мігрантів, як зазначено в доповідях UNODC. Ці фактори формують необхідність комплексного підходу до управління міграцією та безпекою в умовах глобальних змін.

Метою статті є охарактеризувати особливості трансформації міграційних процесів в умовах воєнного стану в Україні, визначити основні безпекові виклики та розробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів протидії нелегальній міграції.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, необхідно зосередитися на дослідженні геополітичних викликів без-

пеці у контексті міграційної політики та протидії нелегальній міграції. У сучасному світі геополітична ситуація стала значно складнішою через появу численних нових загроз. Науковці часто пов'язують це з трансформаціями у світовому порядку, зокрема з переходом до багатополарності. Така зміна посилила конкуренцію між провідними державами за геостратегічний вплив, що, своєю чергою, створило умови для нових конфліктів та ризиків для глобальної стабільності [1, с. 50]. У відповідь на загрозу з боку Росії, Організація Північноатлантичного договору визначила основні напрями у сфері безпеки. Одночасно були переглянуті та оновлені геополітичні стратегії Європейського Союзу [2, с. 159].

Збройні конфлікти є явищем, у якому міжнародна міграція може сприяти виникненню або загостренню як внутрішніх, так і міжнародних протистоянь [3, с. 220]. Воєнний стан може створювати умови, що сприяють нелегальній міграції, через вплив низки факторів. Одним із важливих аспектів є специфіка правового регулювання, зокрема встановлення обмежень на виїзд для чоловіків призовного віку (18–60 років) [4]. Соціально-економічні чинники суттєво впливають на формування міграційних процесів. Втрата житла, роботи, погіршення економічної ситуації та прагнення знайти безпечніше місце проживання змушують людей шукати кращих умов, навіть через нелегальні шляхи виїзду.

Ситуація в Україні є показовою. Згідно з даними Державної прикордонної служби, щоденно фіксується близько 30 випадків спроб незаконного перетину кордону особами, які намагаються виїхати з країни. Це включає як спроби використати офіційні пункти пропуску з порушенням правил, так і нелегальний перетин через «зелену зону» – території, що перебувають поза межами контрольних пунктів. Порівняно з минулим роком, кількість таких випадків скоротилася майже утричі [5]. Ці обставини демонструють, що воєнний стан та пов'язані з ним обмеження створюють додаткові передумови для нелегальної міграції, особливо серед громадян, на яких накладені заборони на виїзд за межі країни.

Одночасно спостерігається значне зменшення кількості нелегальних мігрантів на території України, що свідчить про суттєві зміни у міграційних процесах. За результатами перевірок Міграційної служби та правоохоронних органів, проведених у вересні 2023 року, кількість порушень міграційного законодавства у Києві скоротилася у десять разів у порівнянні з періодом до повномасштабного вторгнення.

У ході операції, яка тривала з 4 до 22 вересня 2023 року, перевірено місця з великою концентрацією іноземців, зокрема ринки, гуртожитки, розважальні заклади та будівельні майданчики. Було виявлено 156 порушників правил перебування, серед яких 72 особи підлягають примусовому видворенню. Для порівняння, у 2021 році під час операції «Мігрант» у Києві та області зафіксовано 1501 випадок порушення.

Зниження кількості нелегальних мігрантів зумовлено кількома факторами. По-перше, війна зробила Україну менш привабливою для іноземців як місце проживання і суттєво ускладнила доступ до її території через втрату контролю над східним кордоном. По-друге, підготовка до вступу України до Європейського Союзу підвищила вимоги до міграційної політики, хоча мігранти з країн Глобального Півдня продовжують шукати можливості в'їзду, використовуючи недоліки законодавства.

Додатково, скорочення порушень міграційного законодавства стало можливим завдяки посиленню правових механізмів. У серпні 2023 року запроваджено суворіші санкції для іноземців, а також для громадян та юридичних осіб, які сприяють ухиленню від законодавства щодо термінів перебування або незаконного оформлення документів на проживання. Такі зміни підвищили ефективність контролю у сфері міграційної безпеки [6].

В умовах воєнного стану в Україні обмеження на виїзд, складнощі з оформленням документів та соціально-економічні труднощі сприяють зростанню нелегальної міграції. Разом із тим, завдяки впровадженню більш жорсткого міграційного контролю та адаптації міграційної політики, кількість таких випадків суттєво зменшилась, що свідчить про ефективність нових заходів у сфері міграційної безпеки.

Дестабілізація політичної ситуації в країнах походження мігрантів, зокрема економічні кризи, збройні конфлікти та порушення прав людини, посилює потоки нелегальної міграції. Корупція, обмеження політичних свобод і війни змушують людей шукати притулку в інших країнах, які пропонують більше можливостей для стабільного та безпечного життя [7].

У таких умовах міграція є результатом не лише пошуку безпеки, але й бажання отримати політичні свободи, економічну стабільність та покращити умови життя. Політична нестабільність може призвести до економічного колапсу та руйнування управлінських структур, що ще більше стимулює нелегальну міграцію. Це, в свою чергу, підштовхує людей до використання нелегальних міграційних шляхів, що часто супроводжуються небезпекою та порушенням прав людини [8].

Як зазначає М. Вейнер, нестабільні політичні режими та збройні конфлікти сприяють виникненню стійких міграційних коридорів, які згодом використовуються організованими злочинними групами для нелегального транспортування мігрантів [9, с. 253].

Європейське агентство з прикордонної та берегової охорони (Frontex) у своєму звіті за 2023 рік вказує на чіткий зв'язок між політичною нестабільністю в країнах Близького Сходу та Північної Африки і збільшенням спроб нелегального перетину кордону Європейського Союзу [10].

Важливо враховувати, як політична невизначеність змінює стратегії протидії нелегальній міграції. Згідно з даними Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності, країни, що приймають мігрантів, змушені коригувати свої механізми прикордонного контролю та управління міграцією в умовах нових викликів, зумовлених політичною нестабільністю в регіонах відправлення мігрантів [10]. Ця адаптація передбачає впровадження більш гнучких систем реагування на міграційні кризи, розвиток міжнародної співпраці та обміну інформацією, а також посилення технологічної складової прикордонного контролю. Особливої уваги заслуговує розробка превентивних механізмів, які дозволяють прогнозувати та попереджати масові міграційні потоки на основі аналізу політичної ситуації в країнах походження мігрантів. При цьому важливо забезпечити баланс між посиленням безпекових заходів та дотриманням прав людини, включаючи право на притулок для осіб, які дійсно потребують міжнародного захисту. Досвід європейських країн показує, що ефективна протидія нелегальній міграції в умовах політичної нестабільності вимагає комплексного підходу, який включає не лише

посилення прикордонного контролю, але й розвиток легальних каналів міграції, співпрацю з країнами походження мігрантів та боротьбу з організованими злочинними групами, що займаються незаконним переправленням осіб через кордон.

Ситуація в Україні також демонструє, як політична напруга в сусідніх країнах створює додаткові труднощі для боротьби з нелегальною міграцією. Зокрема, Державна прикордонна служба України фіксує збільшення кількості спроб нелегального перетину кордону з боку громадян країн, де спостерігається політична криза [11]. Україна зіткнулася з цією проблемою внаслідок анексії Криму та конфлікту на Донбасі у 2014 році, коли понад 1,5 мільйона людей були змушені покинути свої домівки. Хоча внутрішні мігранти створюють менше соціального напруження порівняно з іноземцями, вони можуть стати джерелом локальних соціальних і культурних конфліктів, що посилюються через інформаційну війну, частиною якої є гібридна агресія Росії. У результаті виникає етнополітична нестабільність, яка сприяє дискримінації, ксенофобії та міжетнічній ворожнечі [12, с. 15].

На основі проведеного аналізу трансформації міграційних процесів в умовах воєнного стану можна визначити ключові напрямки необхідних удосконалень. Насамперед потребує модернізації система електронного обліку та моніторингу міграційних процесів, яка б забезпечувала оперативний обмін інформацією між різними державними органами. Необхідне вдосконалення механізмів координації між Державною прикордонною службою, Міграційною службою та правоохоронними органами, особливо в контексті проведення спільних операцій з виявлення порушників. Актуальним є питання розробки спеціальних процедур перевірки та контролю за особами, які намагаються нелегально залишити територію України в обхід встановлених обмежень. Потребує модернізації технічне оснащення пунктів пропуску через державний кордон та систем моніторингу «зеленої зони». Важливим напрямком є вдосконалення законодавчої бази щодо відповідальності за сприяння нелегальній міграції, включаючи посилення санкцій для організаторів та посередників. Необхідна розробка спеціальних програм навчання та підвищення кваліфікації співробітників відповідних служб з урахуванням нових викликів воєнного часу. Також важливим є посилення міжнародної співпраці у сфері протидії нелегальній міграції, особливо з країнами Європейського Союзу, та адаптація українського законодавства до європейських стандартів у контексті перспективи євроінтеграції.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити низку важливих висновків щодо трансформації міграційних процесів в умовах воєнного стану та ефективності механізмів протидії нелегальній міграції в Україні. По-перше, ефективність протидії нелегальній міграції значно підвищилась завдяки посиленню нормативно-правових механізмів та впровадженню жорсткіших санкцій як для порушників міграційного законодавства, так і для осіб, які сприяють нелегальній міграції. По-друге, політична нестабільність залишається ключовим фактором, що впливає на формування міграційних потоків та вимагає постійної адаптації систем прикордонного контролю та міграційного менеджменту. По-третє, досвід України демонструє необхідність комплексного підходу до протидії нелегальній міграції, що включає як посилення контролю на кордонах, так і вдосконалення внутрішніх механізмів міграційного контролю.

Література:

1. Sakwa R. The international system and the clash of world orders. *China international strategy review*. Volume 6. 2024. P. 39–57. URL: <https://doi.org/10.1007/s42533-024-00163-8>
2. Буряченко О. В. Безпекові виклики геополітики XXI століття: вектори та пріоритети політики безпеки. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. № 3. С. 157–163.
3. Ровенчак О., Яворський М. Міжнародна міграція як виклик безпеці: особистісний, національний та глобальний виміри. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1-2. С. 212–226.
4. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України : постанова Кабінету Міністрів України № 57 від 27 січня 1995 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.11.2024)
5. Прикордонники щодоби затримують приблизно 30 людей через незаконний перетин кордону – речник ДПСУ. *Радіо Свобода : вебсайт*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dpsu-30-lyudej-shchodoby-nezakonnij-peretyyn-kordonu/32635912.html> (дата звернення: 19.11.2024).
6. Як повномасштабна війна впливала на нелегальних мігрантів в Україні. Українська правда : *вебсайт*. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/2/7435508/> (дата звернення: 19.11.2024).
7. Mathews J. Political Factors In Migration. *Sciencing : website*. URL : <https://www.sciencing.com/political-factors-migration-8212756/> (date of appeal: 19.11.2024).
8. Europe's Migration Dilemma. *Council Foreign Relations : website*. URL : <https://www.cfr.org/article/europes-migration-dilemma> (date of appeal: 19.11.2024).
9. Weiner M. The Global Migration Crisis. New York: HarperCollins, 1995. 356 p.
10. Smuggling of Migrants. *UN Office on Drugs and Crime : website*. URL : <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glossom.html> (date of appeal: 19.11.2024).
11. Державна прикордонна служба України : *вебсайт*. URL : <https://dpsu.gov.ua/ua> (дата звернення: 19.11.2024).
12. Луценко Ю. В., Тарасюк А. В. Запобігання нелегальній міграції : у пошуках оптимальної моделі. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2022. №1 (24). С. 1–21.

Shuvaieva Ie. Transformation of Migration Processes under Martial Law: Security Challenges and Institutional Mechanisms to Counter Illegal Migration in Ukraine

Summary. The article explores the pressing issue of the transformation of migration processes and mechanisms for countering illegal migration during martial law in Ukraine. It examines the unique situation in Ukraine's migration sphere resulting from military aggression, characterized by two opposing trends: an increase in attempts by Ukrainian citizens to leave the country illegally and a significant decrease in the presence of illegal migrants from other countries within Ukraine.

Based on current statistical data from the State Border Guard Service of Ukraine, it has been found that approximately 30 attempts to cross the border illegally are recorded daily by Ukrainian citizens trying to bypass established restrictions. At the same time, joint inspections conducted by the Migration Service and law enforcement agencies indicate a tenfold decrease in the number of migration law violations by foreign nationals compared to the pre-war period.

The study provides a detailed analysis of factors influencing the transformation of migration processes under martial law. Particular attention is given to legal aspects, including the impact of exit restrictions for men of conscription age, complications in the operations of state bodies, and changes in border-crossing procedures. Socio-economic factors, such as

loss of housing and employment and the worsening economic situation, which create additional incentives for illegal migration, are also considered.

A significant portion of the study focuses on the impact of political instability on migration flows. Drawing on data from international organizations and the experiences of European countries, it demonstrates how political crises, and armed conflicts contribute to the formation of persistent migration corridors, which organized criminal groups may later exploit for smuggling migrants.

The practical value of the study lies in the development of specific recommendations for improving the system for combating illegal migration during martial law. The proposed recommendations address both the enhancement of the legal

and regulatory framework and the improvement of coordination among various state agencies responsible for controlling migration processes.

The research's scientific novelty lies in its comprehensive analysis of the effects of martial law on migration process transformations and its development of new approaches to combating illegal migration in the context of security challenges. The study's findings can be used in shaping state migration policy, improving migration legislation, and designing practical measures to counteract illegal migration.

Key words: illegal migration, martial law, security challenges, border control, migration legislation, political instability.